

Voortgangsrapportage

“RUIMTE VOOR GEZONDHEID”

Nota openbare gezondheidszorg
2008 – 2011

Leeswijzer

Inleiding:

De speerpunten van de nota openbare gezondheidszorg "Ruimte voor gezondheid", 2008 – 2011 zijn:

1. Genotmiddelen (roken, schadelijk alcoholgebruik en drugs)
2. Overgewicht en diabetes
3. Depressie
4. Verbetering binnenmilieu op scholen en in kindercentra

In bovengenoemde volgorde wordt per speerpunt belicht wat de doelstellingen zijn en welke acties hebben plaatsgevonden in de periode 2008-2009. In de conclusie wordt er aan de hand van de meest recente cijfers uit de Gezondheidsenquête 2008 van de GGD besproken hoe de stand van zaken is ten aanzien van het bereiken van de doelstellingen.

Een aantal gegevens over jeugd is niet beschikbaar in de Gezondheidsenquête 2008, daardoor is het niet duidelijk of de vooraf gestelde doelstelling bereikt is. Het gaat hierbij om het percentage jongeren onder de 16 dat ooit alcohol heeft gedronken en het percentage van kinderen met overgewicht. In het voorjaar van 2010 worden er nieuwe cijfers gepresenteerd door de GGD op het gebied van jeugd.

Speerpunt 1   Genotmiddelen

Doelstellingen:

Ten aanzien van roken:

- ⤵ Voorkomen en terugdringen van het roken, in het bijzonder bij jeugd en jongeren
- ⤵ Percentage rokers terugdringen van 24% naar 20%.

Ten aanzien van schadelijk alcoholgebruik:

- ⤵ Het percentage jongeren onder de 16 jaar dat ooit alcohol heeft gebruikt, terugdringen tot 66%.
- ⤵ Het percentage volwassen probleemdrinkers laten afnemen van 11,7% naar 7,5%.

Ten aanzien van genotmiddelen:

- ⤵ Informatie verstrekken aan jongeren en ouders, weerbaarheid vergroten en problematisch gebruik van genotmiddelen bespreekbaar maken en terugdringen door een gerichte informatiecampagne en projectmatige interventies.

Activiteiten:

De volgende activiteiten hebben in de periode 2008-2009 plaatsgevonden op het gebied van preventie van genotmiddelengebruik:

Activiteit	Beschrijving	Bijzonderheden	Door
Ouderavond over drugsgebruik	Ouders van kinderen tussen 12-18 zijn schriftelijk uitgenodigd om een informatie-avond bij te wonen over drugsgebruik.	Hoge opkomst (rond 80 personen). Najaar 2008 plaatsgevonden. Betreft vervolgbijeenkomst alcohol, vanwege succes (najaar 2007). Planning nieuwe bijeenkomst voor 2009.	Gemeente/ HALT, i.s.m. Bouman
PR rondom ouderavond	In plaatselijke uitgaven, o.a. Klinker informatie over drugs en alcohol.	N.a.v. aangekondigde ouderavond.	Communicatie
Schooladoptieplan	Lesbrieven voor het basisonderwijs o.a. gericht op verslavingspreventie, waaronder alcohol en drugs.	Bouman wil in toekomst zelf lessen geven.	Politie
Ouderavond voor voortgezet onderwijs	Workshop over drugs voor ouders leerlingen Krimpenerwaard.	Najaar 2008 plaatsgevonden.	Bouman/GGD i.s.m. politie
Jipjop-bus	Mobiel informatiepunt voor jongeren en ouders, waar o.a. informatie en voorlichting gegeven wordt over genotmiddelen. Buschauffeur is deskundig en jongerenwerker komt regelmatig langs om kennis te maken. Dit was een kortdurend project waarbij er volcontinu een jongerenwerker aanwezig was.	Jongeren vroegen zelf om informatie. Onder de jongeren is o.a. een quiz en enkele testen over hun kennis van alcohol en drugs en hun eigen gebruik afgenomen. Kennis en inzicht van de jongeren bleek laag. Het project heeft 2 weken gelopen, waarin 6 hangplekken in de gemeente driemaal bezocht zijn (2009).	JJMh

Voorlichting Onderdak	Voorlichting gebruik alcohol, soft- en harddrugs. In 2009 voorlichting cannabis- en alcoholgebruik.	Juli 2008 laatste voorlichting, na zomervakantie 2009 nieuwe module door Bouman.	JJMH i.s.m. Bouman
Overig JJMH	Ambulant jongerenwerker bezoekt hangjongeren en geeft voorlichting. Daarnaast accommodatiegebonden voorlichting bij Onderdak en Big Bear.	Veel wisselingen onder ambulant jongerenwerkers. Bevindingen ambulant jongerenwerker naar GOSA-regisseur.	JJMH
Instructie Verantwoord Alcohol schenken (IVA)	Instructie bij Christelijk Jongeren Centrum 't Vooronder en bij Big Bear voor alle vrijwilligers.	Deelnemers ontvangen certificaat om achter bar te staan (feb. en apr. 2009) september 2009 weer één.	Bouman JJMH
Pubercursus	Extra georganiseerde avond gericht op preventie genotmiddelen, gekoppeld aan pubercursus.	Gratis cursus voor ouders.	Flexus jeugdplein i.s.m. Bouman
Regionale informatie-avond	Alle ouders met kinderen bij HALT krijgen aanbod om informatie-avond bij te wonen.	Gericht op drank- en drugsgebruik.	HALT i.s.m. Bouman
Voorlichting jongeren	Voorlichting over alcohol en drugs aan jongeren Stichting Stek Jeugdzorg.	Voorlichting vond plaats in mei 2009 op verzoek van Stichting Stek Jeugdzorg.	Bouman
Inzet drugshond bij hardcorefeest	Vooraf aangekondigde actie bedoeld om af te schrikken. Op initiatief van het jongerenwerk ook als statement dat drugs echt niet gedoogd worden in de Big Bear.	De hond is ingehuurd en betaald door het jongerenwerk. Niemand gepakt met drugs.	JJMH i.s.m. politie
Controle op schoolfeesten	Controle/blaastest tijdens schoolfeesten op kinderen die indrinkacties hebben gehouden. Ouders worden ingeschakeld.	In de toekomst hulpverlening bij betrekken. Waar mogelijk ook inzet Pak je kans (hulpverlening).	Politie (op beide middelbare scholen)
Informatiebijeenkomst Meldpunt	Netwerkbijeenkomst gericht op alcohol en drugsgebruik en verslaving in algemeen onder senioren.	Gericht op netwerken/ hulpverleners (voorjaar 2009).	Meldpunt, i.s.m. NKO, AA, AGOG en Bouman
Advisering ondernemers	Onderzoek gedaan naar beleid alcoholverkooppunten. Meegeholpen beleid te verscherpen.	Ondernemers zijn aangesproken op eigen verantwoordelijkheid in deze materie.	Gemeente
Bewustwording horeca	Horeca gevraagd kritisch na te denken over alcohol- en deurbeleid en huisregels.	Horeca is aangesproken op eigen verantwoordelijkheid in deze materie.	Gemeente
Regels sportfeesten aangescherpt	Bij exploitatie gekeken naar regels feesten (introducé koppelen aan lid).	Aanleiding waren veel meldingen in verleden. Feesten en disco's hebben niet plaatsgevonden.	Gemeente

Convenant met regiogemeenten	Uitvoering van convenant is portfolio in het kader van alcoholgerelateerde vernielingen. Horeca-exploitanten zijn uitgenodigd om te informeren over portfolio.	Groot aantal zaken was al opgenomen in beleid. Deel (cameratoezicht) niet aan de orde.	Gemeente
Aanpassing APV	Jongeren aangehouden in openbare ruimte met alcohol/softdrugs naar HALT.	Pilot: politie levert jongeren aan bij HALT. Onderdeel straf: verplichte voorlichting	HALT i.s.m. Bouman
Gezonde school	Scholen werken aan beleid en lesmateriaal gericht op genotmiddelen. Gemeente financiert.	3 basisscholen en 1 middelbare school doen mee in schooljaar 2009/2010.	Gemeente en scholen
Overig	In overkoepelend overleg en aanpak huiselijk geweld wordt bij individuele gevallen expliciet gekeken naar drank- en drugsgebruik.		Meerdere

Niet opgenomen in het overzicht zijn:

- De weerbaarheidstrainingen op (basis)scholen (eigen initiatief scholen).
- Het maatschappelijk werk.
- Initiatieven vanuit kerken gericht op alcohol.
- Landelijke verplichting IVA-certificaat voor barpersoneel sportverenigingen.
- Activiteiten van de Stichting 'The Future', een particulier initiatief in de gemeente.

Conclusie:

Ten aanzien van roken:

Uit de Gezondheidsenquête 2008 blijkt dat het percentage van inwoners van 16 jaar en ouder dat rookt op 21,5% ligt in de gemeente Krimpen aan den IJssel. Daarmee ligt de gemeente op koers voor wat betreft haar doelstelling om het percentage rokers terug te dringen van 24% naar 20%. Het percentage is nagenoeg gelijk aan die van de overige regiogemeenten. Van alle rokers in de gemeente Krimpen aan den IJssel is 61,4% van plan te stoppen met roken. Hierbij moet opgemerkt worden dat de landelijke overheid het terugdringen van het roken eveneens als doelstelling heeft en hier ook acties op inzet wat de daling van het percentage rokers tot gevolg heeft. De gemeente doet echter zijn best om hier aan bij te dragen.

Ten aanzien van schadelijk alcoholgebruik:

Het percentage van overmatige drinkers ligt in de gemeente Krimpen aan den IJssel volgens de Gezondheidsenquête 2008 op 10,1%. Dit percentage wijkt niet af van de andere regiogemeenten. Het gaat hierbij vooral om mannen. De doelstelling (percentage overmatige drinkers van 11,7% naar 7,5%) lijkt hierin nog ver weg.

Cijfers van alcoholgebruik onder de jeugd (onder de 16 jaar) zijn (nog) niet bekend. De gemeente wordt in het voorjaar van 2010 geïnformeerd over de gezondheidssituatie van de jeugd in de gemeente in de rapportage Jeugdmonitor.

Ten aanzien van genotmiddelen:

De doelstelling was informatie te verstrekken aan jongeren en ouders. Geconcludeerd kan worden dat er veel voorlichting heeft plaatsgevonden aan ouders, hulpverleners en jongeren over genotmiddelengebruik (drugs, alcohol en roken). Met name de ouderavonden leidden tot het bespreekbaar maken van het onderwerp. Voor het najaar 2009 en in 2010 worden deze avonden wederom gehouden.

De gemeente was eveneens voornemens om een Krimpense variant van het "Geheim van Goeree" te starten. Dit is een project van verschillende organisaties (waaronder de GGD) dat met name toepasbaar is voor de kerkelijke jeugd. Dit is ook een groep die binnen de gemeente Krimpen aan den IJssel nog weinig wordt bereikt. Echter kon de GGD Rotterdam-Rijnmond ons hier nog niet in ondersteunen, omdat op dat moment (voorjaar 2009) de fusie met de uitvoerende GGD (Zuid-Hollandse Eilanden) nog onvoldoende gevorderd was.

Nu de fusie van de GGD verder vorm heeft gekregen, gaat de gemeente (in overleg met kerken) kijken wat de mogelijkheden zijn om in 2010 alsnog te starten met een Krimpense variant van het Geheim van Goeree.

Een bevinding van de stichting Jeugd- en Jongerenwerk Midden-Holland (JJMH), die voor de gemeente de Jipjop-bus heeft uitgevoerd, was dat de kennis onder de hangjongeren (scholieren van het voortgezet onderwijs) van drugs en de gevolgen van drugsgebruik volgens hen 'schrikbarend laag' was. JJMH concludeert daaruit dat middelbare scholen mogelijk weinig aandacht aan drugs hebben besteed.

Speerpunt 2

Overgewicht en diabetes

Doelstellingen:

- Het percentage volwassenen met overgewicht (inclusief obesitas) moet gelijk blijven of minder worden dan de huidige 52%.
- Het percentage jeugdigen met overgewicht moet dalen onder de huidige 20%.
- 90% van de jeugdigen die een begeleidingsprogramma gericht op terugdringen overgewicht gevolgd hebben, dient na afloop een gelijkblijvend of verminderd gewicht te hebben.
- Het percentage volwassenen met diabetes mag niet hoger worden dan 5% bij de mannen en 4% bij de vrouwen.

Activiteiten:

De volgende activiteiten hebben in de periode 2008-2009 plaatsgevonden op het gebied van aanpak overgewicht en diabetes:

Activiteit	Beschrijving	Bijzonderheden	Door
Real Victory	Begeleidingsprogramma gericht op tieners (10 t/m 16 jaar) met overgewicht om ze een gezonde leefstijl aan te laten nemen.	Er hebben inmiddels twee eerdere programma's plaatsgevonden. In januari 2010 start een volgende groep.	Stg. Victory for Life i.s.m. MyMove (2010 MyMove alleen)
FitPlus (GALM-project)	Wijkgerichte aanpak. Gericht op sportief niet actieve senioren (55-65 jaar). Het doel is om senioren het plezier in sportieve activiteiten te laten (her)vinden.	Eerste editie vond plaats in 2003/2004 (aantal deelnemers 1 ^e fittest: 185 en aan het einde van het project nog 90 deelnemers). In 2009 is begonnen met de organisatie van een nieuw project (1 ^e fittest in nov. 2009)	Coördinatie door Gemeente en Sportservice ZH i.s.m. KDO, Meldpunt, Seniorenplatform
FIT OKÉ	FIT OKÉ staat voor FITheid Ouder Kind Educatie en richt zich op kinderen tussen 6 en 12 jaar.	12 wekelijkse training. Samenwerking tussen kinderfysiotherapeut, diëtiste en psycholoog.	Paramedisch centrum
BOS-impuls (Buurt, Onderwijs en Sport)	Project gericht op het terugdringen van (beweeg) achterstanden voor jeugdigen tussen de 4 en 19 jaar.	Vanaf 2007 zijn er diverse sportstimuleringsactiviteiten georganiseerd en uitgevoerd (onder andere sportkennismakingslessen, buurtsport, beweegonderzoek) waaraan jaarlijks honderden jeugdigen meedoen. Eind 2010 loopt het Stimuleringsproject BOS-impuls af. Dat jaar wordt gebruikt om activiteiten te borgen in regulier beleid.	Coördinatie door Gemeente en Sportservice Zuid-Holland. Uitvoering door diverse (sport-) verenigingen en instellingen
Wandelen en fietsen bevorderen door dit zo veilig mogelijk te maken	Verlichting volgens politiekeurmerk aanbrengen bij alle (nieuwe) wegen.	Doorlopend proces ook met oog op verharding (regulier onderhoud).	Afdeling Ruimte

Niet opgenomen in het overzicht is:

- Voorlichting van huisartsen over overgewicht.
- Voorlichting van consultatiebureau over voeding (binnen basispakket JGZ uitgevoerd).
- Activiteiten van scholen op dit gebied, zoals de dansdag op het voortgezet onderwijs.

Conclusie:

Het aantal gevallen van overgewicht en obesitas in Krimpen aan den IJssel is ten opzichte van 2005 niet veranderd volgens de Gezondheidsenquête 2008. De cijfers van overgewicht en obesitas zijn vergelijkbaar met de regiogemeenten. De activiteiten gericht op overgewicht en obesitas dragen tevens bij aan het voorkomen van diabetes.

De doelstelling was om het percentage van diabetes bij mannen niet hoger mag worden dan 5% (ten tijde van nota 4,2%) en bij vrouwen mag het percentage niet hoger worden dan 4% (was 3,5%). Uit de Gezondheidsenquête 2008 blijkt dat 4,3% van de inwoners van 16 jaar en ouder lijdt aan diabetes, er wordt echter geen splitsing gemaakt tussen mannen en vrouwen waardoor het niet te meten is of de doelstelling met betrekking tot diabetes onder mannen en onder vrouwen behaald wordt.

Gezonde voeding op basisscholen en het voortgezet onderwijs was een actie die genoemd stond in het actieplan overgewicht en diabetes. Deze acties kwamen voort uit De Gezonde School, een plusproduct van de GGD. De gemeente heeft afgezien van het afnemen van dit product, omdat dit product teveel kosten met zich mee zou brengen voor de gemeente waardoor er voor meerdere jaren geen geld beschikbaar zou zijn voor de andere activiteiten. Een deel van de Gezonde School, het spoor genotmiddelen, is wel van start gegaan vanwege de problemen rondom drugsgebruik. Zie hiervoor de activiteiten genoemd bij speerpunt 1.

Speerpunt 3   Depressie

Doelstelling:

— Het vergroten van het bereik van bewezen effectieve interventies tegen depressie.

Activiteiten:

De volgende activiteiten hebben in de periode 2008-2009 plaatsgevonden op het gebied van aanpak depressie:

Activiteit	Beschrijving	Bijzonderheden	Door
Head Up	Training voor verminderen somberheid en depressieve klachten bij jeugd (14 tot 17 jaar).	Start in 2009, geleid tot 6 aanmeldingen.	Context
'De Kunst van het ouder worden', voorlichting	Informatiebijeenkomst in wijkcentrum Vijverhoek over omgaan met ingrijpende gebeurtenissen	In september 2008. 25 deelnemers aanwezig	Context i.s.m. Seniorenplatform, Meldpunt en gemeente.
Ontpieker	Workshop voor jonge senioren (55 tot 75 jaar) met als doel bewustwording piekergedrag en technieken om controle over piekergedrag te krijgen.	Start in 2009, 11 deelnemers aan workshop. Training Pieker Af (vervolg op de workshop) start nog.	Context
Seniorenadviseur	Huisbezoeken aan senioren (vanaf 65 jaar) om leefsituatie te beoordelen en eenzaamheid te signaleren. Eventueel doorverwijzing naar hulp.	Seniorenadviseur start per 1 oktober 2009. 65+'ers ontvangen tevens brief met oproep tot verrichten vrijwilligerswerk.	Meldpunt
Aandacht voor financiële positie van senioren.	Verbeteren financiële positie van senioren die dat nodig hebben.	Heeft geleid tot het opstellen van beleidsregels voor de ouderentoeslag 65+ (per 1 januari 2009).	Gemeente

Niet opgenomen in het overzicht is:

— Aanwezigheid maatschappelijk werk en spreekuren verpleegkundige op voortgezet onderwijs.

Conclusie:

Uit de Gezondheidsenquête 2008 blijkt dat het aantal inwoners met een matig risico op depressie in de gemeente Krimpen aan den IJssel is niet veranderd ten opzichte van 2005. Dit is zelfs licht gestegen van 32,9% naar 33,9%. Het aantal inwoners met een hoog risico op depressie is wel afgenomen in vergelijking met 2005: dit ligt op 2,5% en is (significant) lager dan de rest van de regiogemeenten waar het gemiddelde ligt op 4,8%.

De verrichte activiteiten komen overeen met de geplande activiteiten uit het actieplan voor dit speerpunt. Voor 2010 wordt er nader gekeken welke activiteiten op het gebied van aanpak van depressie kunnen plaatsvinden voor de jeugd.

Speerpunt 4

Binnenmilieu scholen en kindercentra

Doelstellingen:

- Verbetering binnenmilieu op scholen en in kindercentra (ruimtes waar kinderen langdurig verblijven).
- Richten op bestaande gebouwen en belang aspect van binnenmilieu meenemen in nieuwbouwplannen.

Activiteiten:

De volgende activiteit heeft plaatsgevonden op het gebied van binnenmilieu scholen en kindercentra:

Activiteit	Beschrijving	Bijzonderheden	Door
"De Frisse School"	Programma ter bevordering van het binnenmilieu door middel van meting en voorlichting over vooral ventilatie.	Per school zijn er rapportages opgesteld met de bevindingen. Ieder schooljaar (tot en met 2011-2012) zijn er voor elke school follow-up bezoeken gepland.	Scholen, muziekschool, kinderopvang, GGD en gemeente.

Conclusie:

Iedere school heeft een rapportage ontvangen naar aanleiding van het onderzoek met daarin de uitkomsten en aanbevelingen voor de verbetering van het binnenmilieu. De uitkomsten van alle rapportages zijn gebundeld in een samenvatting (zie bijlage). In de rapportages zijn voldoende aanknopingspunten te vinden om per schoolbestuur, per school en per vestiging uit te voeren wat is geadviseerd.

OP NAAR FRISSE SCHOLEN

Samenvatting van de bevindingen uit de rapportages “Op naar frisse scholen!” in Krimpen aan den IJssel.

Inleiding

De gemeente Krimpen aan den IJssel werkt aan de uitvoering van de Nota Ruimte voor Gezondheid 2008-2011. Een van de actieplannen uit deze nota is het plan “Verbetering binnenmilieu op scholen en in kindercentra”. De GGD maakte hiervoor een plan van aanpak. Als doelstellingen van dit speerpunt uit de nota staan geformuleerd:

“Verbeteren binnenmilieu op scholen en in kindercentra (ruimtes waar kinderen langdurig verblijven); Wij richten ons daarbij op bestaande gebouwen. Daarnaast is het van belang om het aspect binnenmilieu vanaf het begin mee te nemen in nieuwbouwplannen.”

In augustus 2008 ging B&W akkoord met het door de GGD opgestelde plan van aanpak en de bijbehorende financiering. De GGD deed eerst onderzoek bij kindercentra en de muziekschool. In deze notitie worden de resultaten van de bezoeken aan scholen samengevat in schooljaar 2008-2009, die begonnen toen de kachels aangingen.

Een team van de afdeling Milieu en Hygiëne van de GGD Rotterdam Rijnmond bezocht in het stookseizoen de schoolgebouwen in Krimpen aan den IJssel. Voor de kerst zijn de schoolgebouwen met mechanische ventilatie bezocht, na de kerstvakantie de scholen met natuurlijke ventilatie. Elke school ontving een advies hoe de school is beoordeeld en welke verbeteringen er mogelijk zijn. In de schooljaren 2009-2010, 2010-2011 en 2011-2012 zijn er follow-up bezoeken per school gepland, waarbij de GGD de scholen verder adviseert rondom de voortgang van de uitvoering van de verbeterpunten. De uitvoering van het plan wordt deels gefinancierd door de gemeente en deels vanuit een landelijk aangestuurde en gefinancierde regeling, waarbij de GGD alle basisscholen met natuurlijke ventilatie bezoekt en adviseert. Elke school ontving een CO2 meter per vestiging.

A. Schoolgebouwen met mechanische ventilatie:

- Johannes Calvijnschool, 15 lokalen
- De Fontein, 11 lokalen
- Jacobus Koelmanschool, 11 lokalen
- Kortland Lansingh Zuid, 10 lokalen + 2 noodlokalen + nieuwe uitbreiding komt eraan.
- De Wegwijzer, 11 lokalen + speellokaal
- Krimpenerwaard college, 50 lokalen, waarvan slechts een drietal met mechanische ventilatie, de andere 47 met natuurlijke ventilatie.
- Comenius College, regulier en vakspecifiek (muziek, handvaardigheid, biologie)

1. Ventilatiesystemen

1.1. Is de capaciteit van het systeem voldoende?

Wat opvalt, is dat de capaciteit van het mechanische ventilatiesysteem bij geen van de schoolgebouwen bekend is.

In een van de schoolgebouwen blijkt het mechanische ventilatiesysteem buiten werking te zijn gesteld, omdat het niet meer functioneert. In dat gebouw wordt nu met behulp van de ramen natuurlijke geventileerd (naar tevredenheid). Beide VO scholen hebben maar in een

deel van hun gebouw mechanische ventilatie, de andere lokalen worden natuurlijk geventileerd.

1.2. Zijn er onderhoudscontracten en wordt er jaarlijks gemeten of de capaciteit nog voldoende is?

Er ontbreekt in een aantal gevallen onderhoudscontracten. Sommige systemen worden niet schoongemaakt en de capaciteit wordt niet jaarlijks gemeten.

De kennis van de manier waarop het ventilatiesysteem optimaal kan worden gebruikt ontbreekt soms. Bovendien bestaat er het vermoeden dat in een aantal schoolgebouwen dat in de afgelopen 10 jaar is opgeleverd niet voldoende ventilatiecapaciteit is aangebracht met het systeem. Wellicht is hier nog sprake van garantie en kan hier nog technisch verbeterd worden. Sommige lokalen voldoen helemaal niet aan de acceptabel geachte normen. Daar is sprake van een onmiddellijk probleem.

1.3. Zijn de uitkomsten van de metingen van CO₂ gehalte in de lucht binnen de norm?

Bij een school voor VO was bij de metingen sprake van absoluut onacceptabele CO₂ niveaus in de klaslokalen. Daar werd de norm een groot deel van de dag overschreden met ruim 100 %. In plaats van maximaal 1400 ppm werd daar soms meer dan 3000 ppm CO₂ gemeten. Directe maatregelen zijn daar nodig en een schoolbreed uitvoerbaar actieplan om de overschrijding van de normen in elk geval terug te dringen. De andere VO school heeft voldoende ventilatiecapaciteit, maar soms worden de ventilatievoorzieningen niet optimaal gebruikt. Het Krimpenerwaardcollege blijkt slechts in een vleugel mechanische ventilatie te hebben, de rest van de lokalen wordt natuurlijk geventileerd. Een ventilatiekaart per lokaal zou dan ook gewenst zijn voor deze school. Voor de lokalen met natuurlijke ventilatie van het Comenius college zou een dergelijke kaart per lokaal ook kunnen helpen.

Wat betreft de metingen voor de vestigingen met mechanische ventilatie: de klaslokalen in de basisscholen, die in de metingen waren betrokken voldeden niet aan de norm, met uitzondering van de school, waar dwarsventilatie mogelijk was. Daar was dus geen sprake van mechanische ventilatie. De ventilatiesystemen zijn een belangrijk knelpunt bij het verbeteren van het binnenmilieu.

2. Andere maatregelen om het binnenmilieu te verbeteren.

Elke school heeft een advies ontvangen eind december 2008 met daarin gerichte maatregelen die per school kunnen worden uitgevoerd. Deze maatregelen gaan over het bestrijden van hitteproblemen, plaatsen van extra hoge ramen, fijnregelbare (traploos) uitzetmechanismes voor de ramen, open in plaats van dichte vensterbanken, schoonmaak van ventilatieroosters, vervanging of weglaten van gordijnen, omgang met de inrichting van de lokalen en adviezen omtrent schoonmaak en plaatsing van meubilair.

B. Schoolgebouwen met natuurlijke ventilatie:

Het Kompas, 10 lokalen + speellokaal, 3 lokalen onvoldoende

Admiraal de Ruyterschool, 14 lokalen, 4 lokalen onvoldoende

Het Kompas (dependance Tuinstraat), 7 lokalen

De Paperclip, 12 lokalen, 3 lokalen onvoldoende (2 daarvan in proef afzuigsysteem OPOCK)

Rudolf Steinerschool, 5 lokalen, 1 onvoldoende

Het Mozaiek, 4 lokalen, 2 onvoldoende

Het Octaaf, 15 lokalen

Kortland, 8 lokalen, 2 onvoldoende

In augustus 2009 zijn de rapportages naar de scholen met natuurlijke ventilatie gestuurd.

1. Ventilatiesystemen (ramen en roosters op voldoende hoogte geplaatst)

1.1. Is de capaciteit van het systeem voldoende?

De ventilatiecapaciteit van elk lokaal is bepaald door middel van berekeningen op basis van de mogelijkheden van open ramen boven 1.80 meter. Het aantal leerlingen in de klas was maatgevend voor de benodigde capaciteit. Daarbij is als uitgangspunt genomen een acceptabel niveau van CO₂ deeltjes in de lucht van maximaal 1000 parts per million (ppm). Dat betekent dat er per persoon per uur 36 m³ lucht binnen moet kunnen komen. Waar deze norm helemaal onhaalbaar bleek is gekeken naar het niveau van 1400 ppm. Boven 1400 ppm is de luchtkwaliteit zorgwekkend en moeten er onmiddellijk maatregelen worden genomen. Een goed niveau van de binnenlucht zou zijn tot 800 ppm, waarvoor 54 m³ lucht per persoon per uur het lokaal moet kunnen binnenkomen. Van de scholen met natuurlijke ventilatie waren 15 klaslokalen onvoldoende voor het aantal leerlingen dat er in verblijft. Twee van deze lokalen doen mee aan de proef op de Paperclip, waar een afzuigsysteem is geplaatst. 13 lokalen hebben op dit moment onvoldoende ramen, openingen, roosters e.d. om een acceptabel binnenmilieu te realiseren.

1.2. Is de bediening van de ramen en roosters in orde en zijn de ventilatieroosters schoon?

Bij ventilatieroosters moet de bediening eenvoudig en duidelijk zijn. Door middel van kleuren moet zichtbaar zijn wanneer het rooster open of dicht is en de bediening moet mogelijk zijn vanaf de grond door middel van een stang. Deze bedieningsmechanismes waren vaak afwezig, onduidelijk of zaten vast. Op dit gebied is nog veel verbetering mogelijk. In een aantal schoollokalen waren de roosters vervuild. Minimaal twee keer per jaar of vaker als nodig moeten deze roosters grondig schoongemaakt worden om optimaal gebruik mogelijk te maken. Er zijn een aantal technische gebreken geconstateerd aan ramen en roosters (niet meer te openen).

Voor alle lokalen in de gebouwen met natuurlijke ventilatie is een ventilatiekaart opgesteld met adviezen voor het ventileren. Die kaart geeft aan op welke openingsstand de ramen moeten staan voor het bereiken van een acceptabel binnenmilieu in het lokaal. Daarvoor is het nodig dat de opening van de ramen (boven 1.80 m) traploos kan worden ingesteld op het aantal gewenste centimeters opening. Bij koud weer of veel wind kunnen de ramen dan nog op een kier staan in plaats van helemaal gesloten worden. Een traploos instelbaar systeem voor de hoge ramen ontbreekt in de meeste lokalen. Een paar schoolgebouwen heeft dit systeem wel.

1.3. Hoe is het gesteld met de luchtcirculatie bij de ramen en vensterbanken?

Verder is er gecontroleerd op de situatie bij de ramen met de open of dichte vensterbanken. De warme lucht moet via het raam naar boven kunnen om de binnenkomende frisse lucht te verwarmen. Dit voorkomt klachten rondom kou en tocht. In verschillende gebouwen is de situatie bij de vensterbanken in orde, maar er zijn ook nogal wat lokalen aangetroffen met

dichte vensterbanken boven de radiatoren. In die vensterbanken moeten dan sleuven worden gezaagd. Als de vensterbanken los staan, moeten ze van het raam af worden opgesteld.

Ook adviseert de GGD om tafels en stoelen minimaal 1 meter van het raam af te zetten om kou en tochtklachten te voorkomen.

1.4. Zijn de uitkomsten van de metingen van CO₂ gehalte in de lucht binnen de norm?

Bij de metingen die in de klaslokalen zijn uitgevoerd werden veel overschrijdingen van de norm voor acceptabele luchtkwaliteit gevonden, ook in klaslokalen waar in principe voldoende ventilatiecapaciteit aanwezig is. Slechts op twee vestigingen bleef de meting onder de maximale norm. Verbeteringen in het gebruik van voorzieningen of veranderingen in de bezetting van de lokalen zijn geadviseerd door de GGD. De GGD adviseert om in lokalen met onvoldoende ventilatiecapaciteit niet meer dan een maximum aantal leerlingen toe te staan. Ook adviseert men om lokalen die minder voldoen op het gebied van luchtkwaliteit niet te bestemmen voor de groepen met het hoogste aantal leerlingen of de leerlingen uit de hoogste groepen (de grootste kinderen).

2. Andere zaken die slecht zijn voor het binnenmilieu.

2.1. Textiel en stof.

Gordijnen zijn slechts af en toe aangetroffen. De GGD adviseert om die te verwijderen vanwege de ophoping van stof erin, ze te vervangen door gordijnen van gladde stof en in elk geval de gordijnen of vitrages 2 keer per jaar te wassen. Gordijnen voldoen nauwelijks als wering van de zonnewarmte. Ook adviseert men zo veel mogelijk dichte kasten, zodat er geen stof ophoopt en het verwijderen of rouleren van op de vensterbanken en kasten staande werkstukken van leerlingen, omdat die ook gevoelig zijn voor stof.

Over het algemeen trof men opgeruimde leslokalen aan, maar er werd ook een aantal keren stof aangetroffen op moeilijk bereikbare randen. Aandacht voor de schoonmaak wordt geadviseerd.

2.2. Platte daken en onvoldoende zonwering.

Er zijn diverse keren gezondheidsklachten gerapporteerd, maar ook een groot aantal keren is daar geen melding van gemaakt. Wel heeft bijna elke school in de zomer problemen met de warmte / hitte in een aantal lokalen. Dit wordt vooral gevonden op de bovenverdiepingen onder de platte daken met de gevels op de zon. Vaak zijn oudere schoolgebouwen voorzien van dakbedekking die veel warmte doorlaat en zit er geen isolatie onder de bedekking.

Bij vervanging van de dakbedekking is het aanbrengen van isolatiemateriaal nodig. De GGD adviseert om isolatiemateriaal met een bepaalde dikte aan te brengen om het effect te optimaliseren.

De GGD adviseert om vooral uitvalschermen aan te brengen, die geen belemmering vormen voor het gebruik van de ramen en roosters voor ventilatie. Donkere screens aan de buitenkant van de vensters absorberen veel warmte, die naar binnen wordt doorgegeven. De GGD adviseert tevens om de zonwering al neer te laten voordat de zon op de vensters invalt, zodat het klaslokaal niet opwarmt in de vroege ochtend bij voorbeeld. Dit kan betekenen dat de zonneschermen al vroeg in de ochtend naar beneden moeten zijn in de zomerperiode.

2.3. Nachtafvoer van warme lucht.

In warme perioden is het belangrijk dat de lokalen 's nachts goed kunnen afkoelen. Omdat ramen open laten vaak geen optie is vanwege inbraakgevoeligheid, adviseert de GGD om roosters aan te brengen om 's nachts de warme lucht af te voeren.

C. Gedrag en gebruik van de aanwezige voorzieningen.

Ook geeft de GGD een aantal adviezen dat vooral gaat over de manier waarop met de ventilatievoorzieningen wordt omgegaan.

Een groot aandachtspunt is het uitvoeren van:

- voldoende ramen open en zo nodig de verwarming iets hoger zetten bij koud weer.
- In alle pauzes en tussen de lessen door de lokalen luchten door ramen en deuren tegen elkaar open te zetten.
- Gebruik maken van een aantal CO2 meters. De GGD adviseert 1 meter per 4-5 lokalen, zodat in elk lokaal ervaren kan worden wat het effect van de geadviseerde maatregelen is. Een eventuele optie zou ook kunnen zijn een (wand-) CO2 meter per lokaal voor dagelijks gebruik.
- Schoonhouden van ventilatieroosters.
- Ongeruimd houden van lokalen, vensterbanken en werkstukken vaak wisselen.

D. Conclusie

In de rapportages zijn voldoende aanknopingspunten te vinden om per schoolbestuur, per school en per vestiging uit te voeren wat is geadviseerd. Wellicht zijn er in opdracht van de schoolbesturen al acties ondernomen, die in de eerste ronde rapportages van eind december 2008 zijn aanbevolen. De voortgang van de uitvoering kan regelmatig terug komen bij het overleg van schoolbesturen en het overleg van directies in Krimpen aan den IJssel.

15-09-2009 Team beleidsontwikkeling, afdeling Samenleving, lokaal gezondheidsbeleid